

“PAPIRNATO” PRIREJANJE LJUDSKIH VIŽ – KORISTNO ALI ŠKODLJIVO DELO?

Na primeru zibenšrita

NINA VOLK

Dobro bi bilo, če bi priredbe godčevskih viž za potrebe folklornih skupin nastale kot rezultat skupinskega muziciranja, vsak član zasedbe pa bi bil vsaj deloma njen soustvarjalec. Dobro bi bilo, če bi se folklorniki viž naučili “po posluhu” neposredno od ljudskih godcev (pravzaprav med folklorniki ljudski godci niti niso tako redki) ali pa vsaj z zvočnih posnetkov, ki dajejo povsem drugačno sliko kot z notami zapisane melodije v knjigah, ki obravnavajo plesno in instrumentalno glasbeno izročilo. Ker družinska godčevska zasedba Volk folk, kjer igram, večinoma deluje tako, da se uči “na ušesa”, priredbe pa nastajajo brez not ob muziciranju, mi je vrstni red “1. vzemi shematični notni zapis viže – 2. napiši priredbo – 3. s skupino zvadi priredbo” nekoliko tuj. Sprašujem se o njegovem smislu, a na tem mestu ne bom razpredala o tem, kajti na temo je zanimiv prispevek napisal Tomaž Rauch v prejšnji številki Folklornika.

Zaradi omenjenih razlogov sem se “priredbe” lotila na način, kot je predstavljeno v nadaljevanju. Seveda ne gre za pravo priredbo, saj posamezni deli niso povezani v smiselno celoto, niso predvidene ponovitve in podobno. Gre za več ločenih osemtaktnih priredb, od katerih so

Vzgoja dobrih godcev se lahko začne že zelo zgodaj, glasbena priredba pa mora poleg splošnih zakonitosti upoštevati tudi zmožnosti otrok.
Na fotografiji sta godca Otroške folklorne skupine iz Brežic.
(Foto: Janez Eržen, Ringaraja 2009, Žalec, 30. 5. 2009.)

Dva godca na harmoniko v preteklosti razen res izjemoma nikoli ništa igrala hkrati. Danes se to dogaja zaradi razmer v folklornih skupinah, priprava priredbe pa je v takih primerih še posebno težavna. Na fotografiji so godci Otroške folklorne skupine KUD Oton Župančič iz Artič.
(Foto: Janez Eržen, Ringaraja 2009, Žalec, 30. 5. 2009.)

določene namenoma oblikovane tako, da se v njih zrcalijo slabosti, ki me kot poslušalko nastopov folklornih skupin najbolj motijo, druge pa predstavljajo boljše možnosti, ki nam jih ponuja godčevsko izročilo.

Želela bi poudariti, da ta prikaz nikakor noče biti zgled, še manj recept, kako se lotiti prirejanja. Gre za zelo preprost primer, katerega edini namen je nazorno predstaviti izkušnje in misli, ki se mi ob poslušanju starih posnetkov in današnjih nastopov folklornih skupin razodevajo.

Upam, da bodo vsaj tistim, ki poznajo note in se lotevajo prirejanja, dovolj jasno izražene in koristne. Izrazila sem jih že na seminarju v Tolminu novembra 2008 in na Folklornem taboru za odrasle v Mariboru januarja 2009. V nekoliko spremenjeni obliki jih predstavljam tudi tu.

Zelo pomembne nadržnosti, kot so na primer okraševanje, godalno lokovanje, harmonikarjevo delo z mehomo ter način igranja basov, ostajajo neoznačeni, čeprav prav ti odločilno vplivajo na kakovost, slogovno ustreznost in prepričljivost izvedbe.

Pa smo spet tam, kjer vsakič znova začnemo – pri omejenih možnostih notnega zapisa, ki v nobenem primeru ne more povsem nadomestiti zvočnega zapisa in poslušanja ljudskih godcev. Tudi današnji godec s svojo iznajdljivostjo, z znanjem, ki si ga je pridobil, z glasbenim okusom, ki si ga je ustvaril, nadgradi vsak notni zapis. Vprašanje, ki je pomembno na tem mestu, je le, ali ga je sposoben in ga zna približati nekdanji zvočni podobi ljudskega godčevstva ali pa je v izvedbi čutiti več sodobnega glasbenega okusa kot glasbenega izročila.

Mojo namišljeno zasedbo sestavljajo: klarinet (kl.), violina (viol.), harmonika (har.) in kontrabas (ktb.). Izbrala sem vižo zibenšrita, zapisano v Beli pri Motniku (Gor.), vzeta

pa je iz knjige Mirka Ramovša *Polka je ukazana*. Gre takole:

PREDSTAVITEV SLABE PRAKSE

1. a)

Vižo - táko, kot je bila zapisana in objavljena, igra klarinet. Dodala sem violino, ki uvodne takte zaigra v unisonih (eno-glasno) s klarinetom, pozneje pa igra terco nižje. Če si sposodimo vokalno terminologijo, lahko rečemo, da violina igra "naprej", klarinet pa "čez".

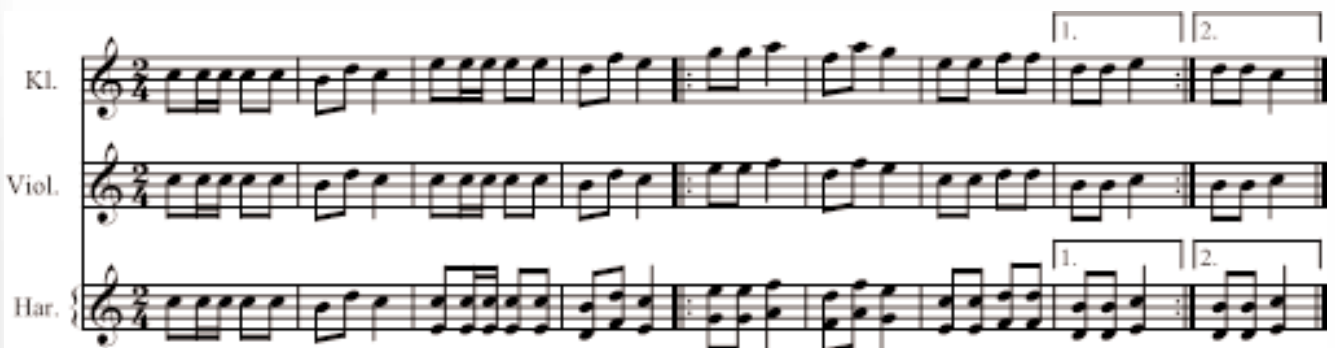

1. b)

Pridruži se jima harmonika, ki razen prvih dveh taktov igra vižo v sekstah. Če pozorno pogledamo, vidimo, da podvaja melodijo klarineta (oktavo nižje) in melodijo violine (v isti oktavi). Igra "naprej" in "čez" hkrati, le da sta glasova zamenjana. Imamo tri inštrumente, ki pravzaprav igrajo dvoglasno. Zvočni rezultat ni dovolj prepričljiv, saj ostaja harmonski prostor neizkoriščen.

K skromnemu rezultatu pripomore tudi nesamostojno gibanje glasov, odsotnost naključnih tonov in improvizacije. Najbrž bi celo tako postavljen zibensrit v izvedbi dobrih godcev (godcev, ki bi znali v vižo vnesti vsaj del ljudskosti) lahko solidno zvenel, seveda po zaslugi njihovih "začimb".

Če pa si zamislimo skupino treh uglajenih šolanih glasbenikov z brezhibnim tonom, legatom, vibratom itd., a brez lastnega sloga, je zven neverjetno podoben tistemu iz računalniškega programa.

1. c)

Naslednji prikaz ter z njim povezana zvočnost, ki bi jo dosegli z izvedbo, je skoraj enaka prejšnji, le da harmonika igra v terciah namesto v sekstah, s tem pa podvaja dvoglasje klarineta in violine oktavo nižje.

Iz zgoraj omenjenih razlogov takšna razporeditev glasov ne učinkuje najbolje.

Musical score for Kl. (Clarinet), Viol. (Violin), and Har. (Harmonica) in 2/4 time. The score shows a first and second ending for each instrument.

USTREZNEJŠA MOŽNOST

1. d)

Naslednja rešitev je preprosta: začne samo klarinet, pridruži se violina s spodnjo terco. Viži obeh inštrumentov sta varirani, a ostajata prepoznavni. Vsi, ki smo obiskovali pouk v glasbenih šolah, se spomnimo, kako so nas svarili pred poudarki, razen če ti niso bili posebej predpisani, nas kregali, če smo skrajševali notne vrednosti, prepogosto dihali, igrali po svoje ... A to so merila šolskega izvajanja notnih zapisov, pri ljudski glasbi pa je marsikaj drugače. To sicer nikakor ne pomeni, da je v ljudski glasbi vse sprejemljivo in dovoljeno, hočem le poudariti, da ima estetika ljudske glasbe včasih drugačen odnos do ritma, melodike, okraševanja, improvizacije, kakovosti tona, artikulacije, kakor so nam ga privzgojili v glasbenih šolah. Zato godcem, ki se ukvarjajo z igranjem ljudskih viž na ljudski način, priporočam, da se poskušajo otresti šolskega pojmovanja glasbe in razgibajo z notami zapisano glasbeno strukturo. Malenkost različen ritem posameznih glasov tu ustvari vtis spontanosti. Prav tako prehajalni in okrasni toni, ki jih v originalnem zapisu ni bilo, vnašajo v izvedbo ščepec godčevskega. Godci bi se vedno morali truditi, da bi poudarjali plesni ritem, način igranja pa prilagajali značaju plesa.

Musical score for Kl. (Clarinet) and Viol. (Violin) in 2/4 time. The Viol. part starts with a rest in the first measure.

1. e)

Zgoraj predstavljeni različici dodamo še harmoniko in kontrabas. Kaj naj počne harmonika, če dobesečno ponavljanje ti-stega, kar igrata že violina in klarinet, ni najbolj smiselno? Tule krmari nekje vmes. Ne oddaljuje se preveč niti se preveč ne izpostavlja z variacijami, ki bi prekile ostala glasbila. Sledi konturam melodije, ki jo podpre z akordi, ritmično pa tu in tam ravna po svoje. Kontrabas igra preprosto linijo z nekaj prehodi (mišljeno je seveda igranje z lokom).

Musical score for Kl. (Clarinet), Viol. (Violin), Har. (Harmonica), and Ktb. (Double Bass) in 2/4 time. The Ktb. part starts with a rest in the first measure.

NADALJNJE MOŽNOSTI DOBRE IN SLABE PRAKSE

2. a)

Tu sem koncept nekoliko spremenila. Tokrat sem igranje osnovne melodije prepustila harmoniki. Lahko bi igrala v sekstah (kot v primeru 1. b), lahko pa bi vmes dodala še kak akordičen ton, kakor je zapisano v tem primeru. Klarinet prinaša precej drugačno vižo zibensrita, ki spominja na primorski šetepaši. Kljub tolikšni samostojnosti, še več, kljub soočenju dveh različic plesa, pa harmonika in klarinet skupaj dobro zvenita, se skladata, dopolnjujeta. Za folklorne skupine zaradi navezovanj programov na območja, kjer so bile viže zapisane, takšno vzporejanje različic najbrž ni najbolj idealno, je pa poznavanje in upoštevanje različnih možnosti vsekakor koristno.

Musical score for example 2.a. It consists of three staves: Kl. (Clarinet) in the top staff, Har. (Harmonica) in the middle staff, and Ktb. (Bass) in the bottom staff. The key signature is one flat (B-flat) and the time signature is 2/4. The clarinet part plays a melodic line, the harmonica provides harmonic accompaniment with chords, and the bass line is a simple rhythmic accompaniment.

2. b)

Violina v sledečem primeru igra enoglasno s klarinetom. Tako podvajanje je kar pogost pojav, predvsem na pomembnejših nastopih, ko skupine priložnostno razširijo zasedbe – žal le s številom godcev, ne pa z načinom igranja. Vzemimo primer 2. a), kjer je viža prirejena za tri inštrumente. Radi bi dodali violino. Ker skupina občuti spoštovanje do avtorja priredbe (noče posegati vanjo) ali ker ni dovolj časa, da bi se naredilo manjše popravke, je najlažje, da dodani inštrument podvaja enega od že izpisanih glasov. Vdendar je to slaba izbira. V majhnih zasedbah je tako podvajanje nenaravno, saj je cilj vsakega pevca ali instrumentalista najti svoje mesto znotraj skupine. Iz ljudske pevske prakse smo vajeni razporeda: en poje naprej, drugi čez, ostali bas (lahko visoki in nizki bas), po eden lahko še tretko in četrtko. Podobno je tudi z razporedom glasov v godčevski skupini, le da je tu iskanje svoje lastne vloge še toliko bolj izrazito. Zato vsako neutemeljeno podvajanje glasov hromi in slabi zvočni rezultat¹. Dodan inštrument naj se izogiba podvajanju melodije, ki jo že igra neko drugo glasbilo. Če so avtorji priredb sami predpisali več enakih inštrumentov s podvojenimi linijami, imajo gotovo v mislih poseben učinek ali zvočno barvo, ki jo želijo s tem doseči. V ostalih primerih pa gre prej za nepoznavanje godčevske prakse kot za premišljeno dejanje.

Musical score for example 2.b. It consists of four staves: Kl. (Clarinet) in the top staff, Viol. (Violin) in the second staff, Har. (Harmonica) in the third staff, and Ktb. (Bass) in the bottom staff. The key signature is one flat and the time signature is 2/4. The violin part plays a melodic line that is a duplicate of the clarinet's line, illustrating the concept of doubling.

2. c)

Naslednji primer se od predhodnega razlikuje samo v tem, da klarinet in violina ne godeta več v en glas, temveč je violina prevzela glas "naprej", klarinet je šel "čez", s čimer sta izkoristila prej neizkoriščen prostor. Zven je neprimerno boljši.

¹ Ne velja za orkestre, zборе in ostale številčnejše zasedbe, na primer tamburaške sestave ...

Musical score for '2. d)'. It consists of four staves: Kl. (Clarinet), Viol. (Violin), Har. (Harmonica), and Ktb. (Cello/Double Bass). The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 2/4. The Violin part is written with a double bass line, indicating a lower register.

 2. d)

Tu sem v violino zapisala dvojemke. Ko ima violina spremljevalno vlogo, je takšen način igranja ena izmed možnosti. Taka izbira pri zibensritu ni najbolj posrečena, bolj bi prišla do izraza v kaki hitri polki.

Musical score for '2. e)'. It consists of four staves: Kl. (Clarinet), Viol. (Violin), Har. (Harmonica), and Ktb. (Cello/Double Bass). The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 2/4. The Violin part is written with a double bass line, indicating a lower register.

 2. e)

Še zadnji poskus: vse skupaj sem prestavila v D-dur, ki je ena izmed godalom najprijaznejših tonalitet. Violinski part je zdaj prilagojen novim razmeram in izkorišča prazne strune. Te lahko sozvenijo ob ubiranju melodije, kar da izvedbi poseben mik. Tudi igranje dvojemk ali akordov za spremljavo je v D-duru bistveno bolj pod prsti kot v predhodnem C-duru. Rezultat je polnejša zvočna podoba.

Musical score for '2. e)' in D major. It consists of four staves: Kl. (Clarinet), Viol. (Violin), Har. (Harmonica), and Ktb. (Cello/Double Bass). The key signature is two sharps (F# and C#) and the time signature is 2/4. The Violin part is written with a double bass line, indicating a lower register.

Kako delati

Kaj sem se naučila ob "papirnatem" prirejanju? Ponovno sem se prepričala, da je muziciranje precej krajša in lažja pot do priredbe kakor zapisovanje not. Poleg tega je skupinsko preigravanje viž tudi družaben dogodek, ki vsaj pri meni bolj spodbuja ljudsko glasbeno ustvarjalnost kakor dolgotrajno sedenje za mizo ali računalnikom, kjer človek ure in ure vnaša note v črtovje, pa še ne more biti povsem prepričan, ali bo njegova priredba v praksi delovala. Če nismo ravno večji instrumentacije ter osnov ljudskih harmonij, kontrapunkta in še česa, namreč obstaja velika verjetnost, da nas bo živa izvedba „papirnat“ priredbe razočarala.

Prav za konec bi rada še enkrat poudarila, kako pomembno je, da so instrumentalisti folklornih skupin v dobri godčevski formi, da iščejo lasten godčevski slog, ki temelji na ljudski in ne narodno-zabavni ali klasičnoglasbeni izvajalski praksi. Če jim v priredbe – ne glede na to, po kateri poti so prišli do njih – uspe vnesti delček tistega, česar so se naučili od starih godcev ali z zvočnih posnetkov, če glasbilom pametno razdelijo vloge in linije, če vedo, da je notni zapis v knjigi zgolj eden izmed shematiziranih obrazov viže, so na dobri poti.

Mnogi zagovarjajo stališče, da glasbenih priredb ni treba pisati z notami na papir, ampak morajo nastati znotraj godčevskega sestava. To je priporočljivo zlasti pri folklornih skupinah, ki imajo stalen godčevski sestav in poustvarjajo predvsem izročilo svojega okolja. Na fotografiji so godci Folklorne skupine Kulturnega društva Luka Kramolc iz Šentanela. (Foto: Janez Eržen, regijsko srečanje odraslih folklornih skupin, Rogaška Slatina, 30. 5. 2009.)